

AFIRMACIJA ŽIVOTA KROZ DISKURS SVAKODNEVICE U ROMANU *HERCOG SOLA* BELOUA

Sažetak: Rad će prvenstveno imati za cilj da ispita moguće aspekte svakodnevice kroz diskurzivni aparat, a posmatrano na primeru romana Sola Beloua *Hercog*. Da bi se to postiglo, biće potrebno sagledati, analizirati i (de)konstruisati pojam diskursa u svakodnevnom postojanju, kao savremeni način davanja smisla pojmu života. Time ćemo biti u mogućnosti da istražimo i zašto je junaku-intelektualcu potrebno da piše o životu kako bi se on afirmisao. Reč, napisana misao, tekst su mesta gde se može ispisati/stvoriti Sopstvo. Postojanje sopstva je postojanje teksta o njemu, jer „priča sam ja“ (Kordić, 1998: 36). U postmodernom tumačenju teksta, videćemo, moguće je pronaći one skrivene momente Sopstva koji se ne daju prepoznati izvan napisanog. Kada se ono prepozna/identifikuje, otvara nam se mogućnost boljeg shvatanja pojmova života i smrti koje prožimaju biće u svakodnevnom postojanju. Teorije Sartra, Barta, Levinasa, Rikera, Lafevra i Morana nam, na različite načine, daju ideju o mogućem „čitanju“ svakodnevice, i boljeg razumevanja egzistencijalne prirode čoveka pomoću diskursa. U romanu *Hercog* junakovo pisanje pisama jeste potvrda postojanja, odnosa čoveka sa čovekom, i u (post)modernom viđenju sveta može se prepoznati tendencija da se na ovaj i njemu sličan način pisanjem o životu/smrti, potvrđuje bitisanje. Zapravo, name- ra je pokazati kako moderno sopstvo traži način da putem pisane reči, „haosa“ koji u diskursu neminovno nastaje, dopre do transcendentálnih granica smisla života.

Ključne reči: svakodnevica, Sopstvo, život, čitanje, diskurs

„[...] Iskaz je uvek događaj koji ni jezik ni pismo ne mogu potpuno iscrpsti. On je svakako čudnovat događaj: najpre zato što je, s jedne strane, vezan za gest pisanja ili za artikulaciju usmenog govora, ali i što, s druge strane, samom sebi otvara produženu egzistenciju u polju pamćenja, ili u materijalnosti rukopisa, knjiga ili bilo kom obliku registrovanja. Zatim zato što je jedinstven kao i svaki događaj, ali je izložen ponavljanju, preobražaju, reaktiviranju. Najzad zato što je vezan ne samo za situacije koje ga izazivaju ili za posledice koje pokreće, već istovremeno, na sasvim drugi način, za iskaze koji mu prethode i koji mu slede. [...] Omogućiti da se u svojoj čistoti pojavi prostor u kome se odvijaju diskurzivni događaji, ne znači pokušavati da se on stavi u izolaciju koju ništa ne može prevazići, ne znači zatvoriti ga u njega samog, isto osloboditi mogućnost da se u njemu i izvan njega opiše igra odnosa.“ (Fuko, 1998: 33 □ 34).

Upoznajući se sa junakom na početku romana saznajemo da:

„Potkraj proljeća Hercoga je obuzela potreba da razjasni, rasčisti, opravda, svede na pravu mjeru, razbsitri, ispravi. [...] Pisao bi, na primjer: *Smrt –umrijeti – ponovo ži- vjeti – ponovo umrijeti – živjeti. Bez osobe nema ni smrti.*“ (Belou, 1978: 8 □ 9).

Hercog je izgubljen u svom svakodnevnom postojanju, bez nade u sadašnjosti, bez jasne predstave o budućnosti. Otuđen od svoje porodice, prijatelja, žena, čini se da je došao do prekretnice u svom životu. Izbor je ili potpuno potonuće ili ponovno uzdizanje. Dok preispituje svoj život i sve pogrešne stvari u njemu, on započinje seriju pisama koje piše bez namere da ih šalje, ali, kako saznajemo, koja mu pomažu da se „obračuna“ sa svetom, da uspostavi kontakt. Time, zapravo, razrešava i konflikte sa samim sobom.

„Ležeći na sofa garsonjere koju je iznajmio u 17-toj ulici, na mahove je zamišljao sebe kao industriju koja proizvodi osobnu povijest, i vidio bi sebe od rođenja do smrti. [...] Razmatrajući sav svoj život, uvidio je da je pogrešno postupio u svemu – u svemu. Život mu je bio, štoto kažu, upropašten. Ali pošto on, kao prvo, nije mnogo ni vrijedio, nije bilo ni naročitog razloga žaljenja. [...] Nastavljajući sa samoispitivanjem, priznao je da je bio loš muž – dvaput. Prema Daisy, svojoj prvoj ženi, ponašao se neoprostivo. Madeline, druga žena, pokušala je upropastiti *njega*. Sinu i kćeri bio je nježan ali slab otac. Vlastitim je roditeljima bio nezahvalno dete. Svojoj zemlji nemaran građanin. Prema braći i sestri osjećao je ljubav ali nije imao pravog dodira sa njima. S prijateljima, egoist. S ljubavlju, lijen. S inteligencijom, trom. S vlašću, pasivan. S vlastitom dušom, zaobilazan.“ (Belou, 1978: 9□11).

Hercog je, može se reći, romantični junak koji, iz perspektive savremenih shvaćanja, veruje u suviše apstraktne stvari: ljubav, prijateljstvo, intelekt, misao, dobrotu. On se, kao i većina Beluovih junaka neprestano pita kako dobar čovek treba da živi, šta da radi dok traga za takvim životom. On pronalazi svoj način borbe, koji leži u pisanju pisama, u svojevrsnoj diskurzivnoj potrazi za smislom života, koji je potrebno naći u svakodnevnom postojanju i opštenju. Ipak, ta tema jeste jedna od osnovnih postavki etike i morala, čime su se bavili mnogi filozofi od Aristotela, preko Rikera do savremenih autora. „Etičkim usmjerenjem nazivamo usmjerenje prema dobrom životu, sa drugim i za drugoga u pravednim institucijama“. To je ono „što Aristotel naziva 'dobro živjeti', 'dobar život', 'istinski život'“ (Riker, 2004: 179□180). Reč je, naime, o stavu koji se kod egzistencijalista podrazumeva, a to je pitanje kako biti dobar, kako egzistirati (dobro) ali u interakciji sa Drugim. O tome priča i Helerova kada govori o postojanju „dve vrste bivstva za nas svakodnevnog života, jedan je blaženstvo, a drugi život pun smisla. Blaženstvo je za nas bivstvujuće svakodnevnog života u smislu borniranog ostvarenja. Ono je bivstvo za nas koje je gotovo i završeno, koje se u principu ne može razvijati, izgrađivati dalje, koje je samo krajnja tačka i granica. [...] Svet antičkog čoveka je svet borniranog ostvarenja...“ (Heler, 1978: 389). Ali „Biti srećan [...] znači pretvoriti život – koji se stalno menja, ispunjen je neprestano novim sukobima, neprestano prevazilazi samog sebe – u krajnje i nedvosmisleno za nas bivstvujući. A to je, opet, moguće kad se čovek izoluje od konflikata sveta, kada se 'ogradi'.“ (Heler, 1978: 390). Ipak, Helerova zaključuje da je

„'Život pun smisla' za nas bivstvujuće svakodnevnog života u jednom 'otvorenom' svetu, za koji je karakteristična mogućnost beskonačnog razvoja, pojava neprestano novih konflikata. Onaj čiji je život pun smisla stvara od svog sveta za nas bivstvujući time što njega – i ujedno i sebe – stalno menja i preobražava.“ (Heler, 1978: 391).

Dakle, čovek se ne dâ razviti u individuu, u autentično biće sam, izolovan od drugih. Mora da postoji merilo po kom se svako pojedinačno biće ravna, formira, na koga se ugleda, a to merilo je Drugi. „U načinu života čovek osvaja neprestano iznova ono što je za nas bivstujuće svakidašnjice.“ (Heler, 1978: 392).

Pun besa, oštine misli i stavova, kritičan, istorijski potkovan, politički aktivan, junak je u svojim pismima gotovo sve ono što nije u stvarnosti. I to nas navodi da se zapitamo koja je od dve strane junaka ona prava? Možemo li uopšte sa sigurnošću tvrditi da postoji samo jedna strana junaka? Ako priča, pisanje, diskurs, ne postoje bez mene, da li i ja ne postojim bez njih, u onim trenucima dok ne pišem? Potvrditi se mogu samo ako me ima u tekstu, u pismu. Diskurs je, u ovom slučaju, sredstvo kojim se može ispisati granica do koje dopire Sopstvo. Vidimo da, iako junak ima potrebu da se osami, izoluje, njemu je neprestano potreban kontakt sa drugima, on ne može da opstane unutar i van sebe, a da ne komunicira, da ne uspostavlja kontakt sa ljudima koji ga okružuju. Čin pisanja pisama jeste jedan od načina za Hercoga da se „poveže“.

„Ako sam lud, meni je pravo, pomisli Moses Herzog. Neki su smatrali da mu fali jedna daska, a neko je vrijeme i sam sumnjao u to da je sasvim normalan. Ali sada, premda se još ponašao čudno, osjećao je pouzdanje, vedrinu, vidovitost i snagu. Zapao je u neku opčinjenost i pisao je pisma svim mogućim osobama. Ta su ga pisma toliko uzbuđivala da je od kraja lipnja neprestano putovao amo-tamo s koferom punim papira. [...] Daleko od grada, pisao je neprekidno, fanatički novinarima, osobama iz javnog života, prijateljima i na kraju mrtvima, nepoznatim pokojnicima iz vlastite obitelji te, konačno, slavnim pokojnicima.“ (Belou, 1978: 7).

Čak i na kraju romana, kada prestaje da piše i ostaje u svojoj kući na selu, nazič gled sam, on sebe ne izoluje od drugih, naprotiv, u toj „izolaciji“ on bolje spoznaje sebe, svoje želje ali i druge oko sebe. Upravo u osami, on ostvaruje istinski kontakt sa bratom, sa ljubavnicom Ramonom, ne očekujući previše od njih, već ih prihvata takve kakvi jesu. Odnosi koji vladaju među ljudima u svakodnevicu, naročito njegovoj, jesu njegova glavna preokupacija. Jer „nema sopstva bez jednog drugog koji ga poziva na odgovornost“ (Riker, 2004: 195). Kako je za Hercoga izuzetno bitan taj odnos Ja/Drugi, duboko je potresen činjenicom da se komunikacija njegove svakodnevne zaodenuća otuđenošću¹, verom u lažne ljudske vrednosti, materijalna dobra, u čemu se, prema egzistencijalistima, gubi autentično Ja (Uzelac, 2011: 205). Zato on stremi povratku istinskih ljudskih vrednosti, njihove potvrde, kao i afirmacije same čovekove ličnosti. Ta zamišljena pisma odraz su potrebe da se povrati vera u ljude i prave vrednosti. Duboko zagledan u sebe, duhovno nadahnut, Hercog nastoji jedino da se značaj stavi na „naš odnos sa drugima“ (Vidan, 1978: 340). On želi da shvati, poboljša i dalje razvije zdravu, intelektualnu komunikaciju u savremenom svetu gde je alijenacija obuzela svaki kutak života. Njemu su ti odnosi veoma važni jer je svestan činjenice da bez drugih nema ni nas. Njegovo postojanje definisano je postojanjem drugih i njihove svesti o njegovom postojanju. Otud i potreba da se kroz ta zamišljena pisma, ako ne drukčije, afirmiše Sopstvo, upravo unutar svakodnevnog međuljudskog postojanja i

¹ Vidi dalje u tekstu

opštenja. „On je, kao skoro svi misaoni junaci u književnosti dvadesetog vijeka, zapravo klaun, vrijednost njegovih sudova je u tome što zna da 'u ljudskoj situaciji ima nečeg komičnog i da civilizirana inteligencija zbija šalu s vlastitim idejama'.“ (Vidan, 1978: 343). Takav vid „dvorske lude“ u književnosti nam pomaže da prepoznamo stav o egzistencijalnoj prirodi čoveka i postojanju one individue koja se bori za autentičnost po cenu neshvatanja okoline, po cenu trajne ili privremene izolacije od društva dokle god ono ne nudi način afirmacije čiste prirode čoveka, njegovog bivstvovanja i slobode. Levinas u svom delu *Vrijeme i drugo* tvrdi vrlo sličnu stvar:

„Dvorska luda, ludak šekspirovskih tragedija, jeste onaj koji osjeća i sa pronicljivošću ističe nepostojanost svijeta i apsurdnost situacije, ali on nije glavna ličnost tragedije, on nema šta da nadvlada. On je, u svetu kraljeva, prinčeva i heroja, otvor kroz koji u ovaj svijet dolazi promaja ludila, ali nije oluja koja gasi svijetla i razdire draperije. Skup preokupacija, koje ispunjavaju naše duge dane i koje nas oslobađaju naše usamljenosti da bi nas bacila u odnose prema nama sličnima, lijepo je okarakterisan kao pad, kao svakodnevnica, anonimnost, poniženje i odvratni materijalizam.“ (Levinas, 1997: 36).

Beluov junak nije puki klovn, on je klovn filozofskih aspiracija, koji svet gleda *izvan*, koji pravi *otklon* pismima, te nastoji da kroz svakodnevno bitisanje u svetu otuđenih pronade smisao, suštinu svog postojanja, da potvrdi da ono ima svoju svrhu. Isprva se čini da njegov život ne ide tokom kakvim bi trebalo, čini se takođe da, gledano iz ugla egzistencijalista, njegovo postojanje je potpuno izgubilo smisao, da je on sam izgubio sebe. Ali pišući pisma koja nikad ne šalje, junak želi da to porekne, da dokaže sebi i drugima da on postoji, sa svrhom i potrebom da komunicira. U jednom trenutku reči su sve što mu je preostalo, poslednje oružje u borbi za afirmaciju života.

„...A ipak, što drugo mogu ljudi skloni razmišljanju i humanosti nego uporno tražiti prikladne riječi? Eto, na primer, ja. Već neko vrijeme pišem bez reda pisma na sve strane. Samo nove riječi i riječi. Ja tražim realnost jezikom. Možda bih ja htio pretvoriti cijelu stvarnost u jezik, da bih prisilio Madelinu i Gersbacha da imaju *Savjest*. Eto ti jedne riječi. Ja se vjerovatno trudim da održim napetosti bez kojih se ljudska bića ne mogu više zvati ljudskima. Ako ona ne trpe, znači da su mi umakla. A ja sam ispunio svijet pisama da bih sprečio njihov bijeg. Hoću da budu u ljudskom obliku i tako stvaram u mašti čitavu sredinu u koju ih hvatam. U te konstrukcije unosim cijelog sebe.“ (Belou, 1978: 271).

Značaj tih zamišljenih pisama leži u tome što kroz takav vid diskursa junak naposljetku uspeva da dopre do transcencije svog bića, i prihvatanja bića-za-sebe i drugih. On se isprva pita može li prihvatiti današnju svakodnevnicu i gde je nestao čist humanizam i vrednost intelekta. Duboko pati, jer ne shvata kuda ide moderna civilizacija. Putem pisama, retrospektivom, zagledan u istoriju i obuzet filozofijom, on pisanjem, rečima, traži odgovore. Jer diskurs i nastaje „kao odgovor, ali na mestu pitanja. Pravi odgovor na pitanje može dati jedino drugi, ne samo s onih, u filosofiji opšteprihvaćenih razloga [...] no zato što on pitajući 'uvodi u spor simbolički poredak i poredak sveta'“ (Kordić, 1998).²

² Internet izvor (vidi u delu Literatura)

Posezanje za diskursom kao oruđu jeste „literarni simbol jednog pokušaja da se uspostavi zajednica ljudskog doživljavanja i da se riječima održi tonus vitalnih ljudskih odnosa, koji su u krizi. Herzogovo nastojanje da pomoću jezika pođe za zbiljom donekle je slika svakog ljudskog samoizražavanja i stvaralaštva čovekove mašte. Kao simbol misaonog saobraćanja riječima ta pisma implicitno sadrže i ironičku ocjenu tog poduhvata.“ (Vidan, 1978: 342).

Nama preostaje da se zapitamo da li bismo se i mi sami odlučili u nekom trenutku na takav korak, na obraćanje svima onima kojima smo nešto ostali „dužni“ da kažemo, razjasnimo, objasnimo? Nije li to modus ljudskog ponašanja danas, gde se radije pristupa pisanoj reči, nego usmenoj komunikaciji? Čitajući roman *Hercog*, uviđamo junakovu potrebu da kaže sve što ima, svima kojima treba, kako bi se na taj način oslobodio tereta ćutanja i povlačenja u sebe, i samim tim potvrdio svoje postojanje. Ono, uslovljeno spoljašnjim okolnostima, kroz čitav roman biva dovodeno u pitanje, sem u momentima kada je on ponovo „svoj“, pisac koji piše. Moć koja leži u činu pisanja, stvaranja, jeste moć jača od stvarnosti, te ona može biti posmatrana kao sredstvo kojim se dopire s onu stranu postojanja do samog bivstva/sebe. Hercog želi da upiše sebe u svakodnevicu, da rečima oslika prirodnu ljudsku potrebu da se komunicira, da se uspostavi kontakt sa Drugim i da se kroz takav kontakt potvrdi i nadogradi postojanje. Za njega nije dovoljno samo postojati već je značajnije *biti*, i to na način koji nije pasivan. Ta potreba je i sastanovišta današnjice sasvim transparentna i deo je „rituala“ življenja u modernom svetu.

Džo Moran u *Čitanju svakodnevice*, nastoji da objasni mogućnost „čitanja“ svakodnevnog bitisanja, ali se ono „ne može naprosto iščitavati kao nekakav književni tekst, jer je ona življena u prostorima i radnjama isto koliko i u diskursu [...]“ (Moran, 2011: 49). Ali je zato možemo *čitati* i prepoznati kroz književno delo i time doprineti njenom boljem razumevanju. Nastojanje junaka Hercoga da bolje razume sebe i druge iskazano je kroz potrebu da se unutar svakodnevnog života, putem diskursa upiše Sopstvo, prikažu u tekstu oni momenti života koji ne uspevaju biti iskazani u svakodnevnoj komunikaciji. On suprotstavlja svoj stav stavu Lafevra da: „Svakodnevica se može iščitavati jedino u zasebnim 'momentima' ili 'ritmovima' koji letimično otkrivaju dinamične istorijske snage koje je podupiru. [...] Svakodnevicu valja shvatiti kao niz promenljivih, uzajamno povezanih elemenata koji prkoše modernom shvatanju da samo očima videti znači razumeti.“ (Moran, 2011: 50). Namera je, dakle, pokazati da je postojanje van teksta i unutar njega međusobno isprepletano □ ne samo tekst, i samo življenje kao takvo, već život unutar i van teksta. Jer „Priča ne otkriva više ni svet ni priču, ono je sama priča, koja je, opet, čisto postojanje. Pisanje postaje upisivanje, urezivanje (u spoljašnje) identiteta nekog Ja, koje ostavlja pisanje kao beleg, kao ožiljak na čistoj predmetnosti.“ (Kordić, 1998: 36). Hercog upisivanjem postojanja u svojim pismima oslikava drugu stranu svog identiteta koja bi bez toga, nama čitaocima, ostala nepoznata, pa bi samim tim, i potpuno razumevanje ostalo do kraja nedosegnuto. Ako to posmatramo iz ugla postmodernista, postoje dva junaka unutar jednog, kao i dva pripovedača u romanu. Jedan je junak, protagonista romana u svojoj (ne)celovitosti, koji živi svoju svakodnevicu, konfužnu, do kraja neuspelu, sa svom težinom razočaranog humaniste, dok

je drugi donekle lakanovski imaginarni junak Ja, koji postoji u diskursu pisama, ali bez tog imaginarnog Ja ne postoji ni celovito stvarno Ja. Ja u pismima je Ja koje se ne ispoljava u svakodnevici, ali postoji u njoj, skriveno unutar teksta. „Hercog je u sebi razdvojen. Privatno i društveno, svakodnevno i teorijsko, žive u njegovom duhu u dvije forme, a kroz obje oscilira temperatura njegove normalnosti, bolje reći njegove uključenosti u općenito prihvaćene oblike ljudskog druženja i međusobnog odnošenja.“ (Vidan, 1978: 346). Sve ono što Hercog ne otkriva, ne iskazuje u svakodnevnom opštenju, on to čini u svojim pismima, te tako postiže celovitost svog bića, i to je način na koji uspeva da spozna svoju istinsku prirodu, i prihvati sebe u svakodnevici kakva jeste. Kordić izražava stav da je „U zapadnoj kulturi svaki diskurs odgovor na izvestan problem. U stvari, ona svaki diskurs shvata, racionalizuje kao odgovor na izvestan problem.“ (Kordić, 1998). Stoga, prema dekonstruktivističkom načelu, „razgrađivanje pripovedanja, raspitivanje o pripovedaču, pripovedačevo samopropitivanje moguće je shvatiti kao način zavodenja čitaoca, vid dramatizacije ontološke nesigurnosti, razume se, ako stvarno, 'diskursi upravljaju poljima pozitivno zbiljskog'“ (Kordić, 1998).

Za razliku od Morana koji svakodnevicu shvata kao sve ono što je dostupno, vidljivo, ono što živimo, za Lafevra je svakodnevica „nešto neuhvatljivo, što se nevidljivo prostire kroz urbani prostor, što obuhvata aktivnosti bez reči i uhvaćeno je u mrežu jednog bezimenog, nedefinisanog osećanja otuđenosti koje ljudi nose u sebi u uslovima relativne udobnosti života u zapadnim potrošačkim društvima“ (Moran, 2011: 51). Ipak, o toj otuđenosti piše u svojim romanima i Belou, pa je i sam junak Hercog duboko pogođen ljudskom alijenacijom, te nastoji da kroz pisanje pisama povрати makar deo onoga što je u međuljudskim odnosima izgubljeno.

Moran nas podseća da je i Rolan Bart pisao o svakodnevici, te je tako pokazao da svakodnevne stvari, poput reklama za deterđžente, margarin, automobile, „osim svojih očiglednih značenja, proizvode i metajezike, sekundarne konotacije koje podupiru dominantne vrednosti malograđanskog društva. Tvrdeći da je mit 'tip govora', Bart piše da je 'svemir beskrajno plodan u sugestijama. Svaka stvar na svetu kadra je da od zatvorenog, nemog postojanja, pređe u stanje govora, postajući tako raspoloživa za prisvajanje od strane društva'.“ (Moran, 2011: 49). „Taj govor je poruka. On, dakle, ne mora da bude isključivo usmen; može biti sačinjen od tekstova ili od slika: pismeno izlaganje, ali takođe i fotografija, film, reportaža, sport, priredbe, reklama, sve to može da bude podloga mitskog govora.“ (Bart, 1979: 230). Zato kultura svakodnevice i „jeste iznedrila sopstvene 'mitologije': s jedne strane, mit lažne normativnosti običnog života, koji služi za povlačenje granice između političkog i nepolitičkog; s druge strane, antimitologiju svakodnevice kao nečeg marginalnog i nezanimljivog.“ (Moran, 2011: 49).

Govoreći o mitu, dakle, imamo na umu da sa Bartovog stanovišta „mit je govor. Prirodno, to nije ma koji govor: potrebno je da jezik zadovoljava posebne uslove da bi postao mit [...] Mit je sistem opštenja, poruka [...] on je način označavanja, forma.“ (Bart, 1979: 229). Zato, Hercog piše svoj mit, svoju stranu ličnosti koja se ne dâ iskazati sem kroz govor, u njegovom slučaju, onaj koji se ne realizuje izvan sopstvenih misli. Bart dalje tvrdi da „Svaki predmet na svetu može da pređe iz za-

tvorenog, nemog postojanja u govorno stanje, gde on stoji na raspolaganju društvu, jer ni jedan zakon, prirodni ili ne, ne zabranjuje da se govori o stvarima“. Možemo li, dakle, da dozvolimo sebi da tvrdimo da Hercog piše sopstveni mit? Diskurs svakodnevnog koji ga obuzima, jeste inspiracija za bavljenjem određenim temama, što uobičajenim, svakodnevnim, što i onim „ozbiljnijim“, filozofski nastrojenim. Takav diskurs njemu nudi novi oblik ospoljavanja sebe, a to je kroz pisanje. Bez obzira na to što ta pisma nikada ne bivaju poslata, ona ipak postoje, te se takav način pisanja, gde autor pokušava da iznedri svoju neotkrivenu stranu ličnosti, nimalo ne razlikuje od bilo kog drugog načina pisanja romana, poezije, eseja, itd.

„Tekst je metodološko područje. [...] tekst je proces demonstriranja[...] tekst je sadržan u jeziku, on egzistira samo u pokretu govora (ili još bolje, to je Tekst zato što zna za sebe da je tekst). Tekst se doživljava samo u djelatnosti proizvodnje. Tekst ne može zastati [...] Tekst se ne zaustavlja na Književnosti. Tekst je ono što ide do granica pravila o iskazivanju. Tekst je radikalno simboličan: djelo shvaćeno, zapaženo i prihvaćeno u svojoj integralnoj simboličnoj prirodi je tekst.“ (Bart, 1979: 182□183).

Ako se usudimo reći da se u Belouovom stvaralaštvu mogu prepoznati aspekti postmodernističkog pisanja, možemo još detaljnije ispitati potrebu Hercoga u istoimenom romanu da piše pisma kako bi afirmisao sebe. To je ono što Kordić označava kao postmodernizam koji „nastoji da otkrije i pokaže šta se to, zbilja, dešava s pričom i u priči“ (Kordić, 1998: 34). „Postmodernizam je“, tvrdi Kordić, „primarno nesvesni diskurs. U tom smislu, pisanje mora biti iskušavanje pisanja i, naravno, iskušavanje pripovedanja.“ (Kordić, 1998: 37). Tako, pisani tekst u postmodernom shvatanju, vidimo kao tekst u kom „se upisuju različita Ja istog subjekta“. Isto tako, „pripovedanje (u tekstu, priči) uspostavlja različita Ja, utoliko pre što ona pre pričanja nisu ni postojala.“ (Kordić, 1998: 39).

Pisanje je za Kordića „jedina stvarnost, jedina izvesnost – drama pisanja, u suštini je drama postojanja, [...] bivanja uopšte. Pisanje, na neki način, i jeste izravno bivanje, a tekst otisak bivstvovanja, otisak različitih vremena bivstvovanja. Nema, prema tome, postojanja koje nije i upisivanje u ravnodušnu, nesymbolizovanu stvarnost.“ (Kordić, 1998: 39). Dok Hercog piše svoja pisma, on je u potrazi za sopstvom, za svojim autentičnim postojanjem. Dok piše on *jeste*, unutar i van teksta, on živi stvarnost ali živi i tekst, tekst je neodvojivi deo njega. „Prekid pisanja, brisanje tragova pisanja, u neku ruku je i prekid postojanja, otkriće praznine u kojoj nema ni dijalektike smrti.“ (Kordić, 1998: 39). Ili, parafrazirajući Dekarta: Pišem, dakle, postojim, čime se postulira subjekt kao čin pisanja.

Međutim, on pisanjem doživljava mogućnost razdvajanja jednog Ja od drugog, onog trenutka kada mu sâm taj tekst, diskurs, pomogne u spoznaji. Ili, može se i drukčije gledati, na kraju romana, ta dva Ja se spajaju u jedno, celovito, autentično Ja, koje, izlaskom iz teksta, postaje nezavisno, te stoga, pisma prestaju, a autor pronalazi unutrašnji mir u svakodnevicu koju, naposljetku, čine „obične“ stvari.

Hercog tokom romana prelazi značajan put. Na početku ga vidimo kao ogorčenog, neshvaćenog, izdatog i izgubljenog u svetu svoje svakodnevice gde, čini se, ništa nije onakvo kakvo bi trebalo biti. Pisma koja piše, što u svojoj glavi, što bu-

kvalno, pomažu mu da izrazi svoje nezadovoljstvo, svoje nagomilane misli. Pomoću takvog diskurzivnog aparata on se prepušta potrazi za autentičnim postojanjem, za onim Ja koje prihvata druge i drugi njega u ravnopravnom odnosu. I dok se u mislima često teoretski okupira historijom, politikom, religijom, na „javi“ on živi svoju svakodnevicu u kojoj prepoznaje osnovne ljudske vrednosti, za koje se zalaže, i kojima teži. Napokon, putem istog tog aparata, on dospeva do transcendentnih granica spoznaje sebe i prihvatanja datog života. U njemu prepoznajemo novootkriveni spoj, priznavanje istinskih ljudskih vrednosti i međusobnih odnosa, te stoga, pisma više nisu potrebna. Njegovo, sada ogoljeno Ja, nakon življenja unutar teksta, uspeva da se spoji sa svojim imaginarnim, tekstualnim Ja, i tako svakodnevica postaje ponovo prihvatljiva i željena.

„Ali šta ti hoćeš, Hercog? Ali o tom se baš i radi – ništa pod milim bogom. Ja sam prilično zadovoljan samim postojanjem, da postojim upravo onako kako mi je određeno, i tako dugo dok mogu ostati u tom svojstvu.“ (Belou, 1978: 336).

Prema Sartru, čovek postaje autentično biće onog trenutka kada postane autonomno, kada je odgovoran za svet i sebe u njemu (Uzelac, 2011: 205). Kada čovek dospe do tačke razumevanja sebe i drugih, i prihvatanja, tada dolazi do slobode. Naš junak Hercog doživljava upravo taj vid slobode na kraju romana; on bira slobodu svoje ličnosti, odustaje od pisanja pisama, i prihvata svoju svakodnevicu. Takvo pristajanje i prihvatanje svakodnevnog bitisanja, bez teških reči, misli, ogorčenosti, očajanja ili nepravde jeste svet slobode. Poslednje rečenice romana nam upravo to i kazuju.

„Htio joj je reći da popraska pod vodom. Dizala je previše prašine. Za nekoliko minuta doviknut će joj: □ Smočite malo pod, gospođo Tatl. U sudoperu ima vode. – Ali ne baš sada. Ovog časa nije imao poruke ni za koga. Ništa. Ni jedne jedine reči.“ (Belou, 1978: 337).

Literatura

- Bart, R. (1999). *Od djela do teksta*, u *Suvremene književne teorije*, priredio Miroslav Beker, 202–207. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bahtin, M. (1989). *O romanu*. Beograd: Nolit.
- Belou, S. (1978). *Hercog*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Фуко, М. (1998). *Археологија знања*, превод са француског Младен Козомара. Београд: Плато.
- Heler, A. (1978). *Svakodnevni život*. Beograd: Nolit.
- Кордић, Р. (1998). *Постмодернистичко приповедање*. Београд: Просвета.
- Lafevr, A. (1959). *Kritika svakidašnjeg života*. Zagreb: Naprijed.
- Левинас, Е. (1997). *Врјеме и друго*. превео Спасоје Тузулан. Подгорица: Октоих,
- Lukač, Đ. (1969). *Eseji o književnosti*. Beograd: Rad.
- Moran, Dž. (2011). *Čitanje svakodnevnice*, sa engleskog preveo Vladimir Arandelović. Be-

ograd: Biblioteka XX vek.

Рикер, П. (2004). *Смисао као други*, предео Спасоје Ђузулан. Београд: Јасен.

Sartr, Ž. P. (1983). *Биће и ништавило: оглед из феноменолошке онтологије*, предео Mirko Zurovac. Београд: Nolit.

Internet izvori

Kordić, R. (1998). Postmodernističko pripovedanje i analitički diskurs u *Postmodernističko pripovedanje*. Београд: Nolit. Dostupno na: http://www.radomankordic.com/Postmodernisticko_pripovedanje_i_analiticki_diskurs.htm [15. april, 2014.]

Uzelac, M. (2011). *Glavni pravci savremene filozofije*. Вршач: Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača. Dostupno na: www.uzelac.eu/Knjige/8_MilanUzelac_Glavni_pravci_savremene_filozofije.pdf [12. april, 2014.]

Jelena Andrejić

THE AFFIRMATION OF LIFE THROUGH THE DISCOURSE OF EVERYDAY LIFE IN SAUL BELLOW'S NOVEL *HERZOG*

Summary

The paper's primary objective is to examine possible aspects of everyday life via discursive apparatus on the given example of Saul Bellow's novel *Herzog*. In order to accomplish that, it will be necessary to observe, analyze and (de)construct the notion of discourse in everyday existence, as a contemporary way of giving sense to the meaning of life. By doing so, also, we will be able to explore why it is necessary for the hero – intellectual to write on life in order to affirm himself. The word, written thought, the text are all the places where one can write out/create the Self. The existence of the self is the existence of the text on it, because „the story am I“ (Kordic, 1998: 36). In postmodern interpretation of the text, as we will see, it is possible to find those hidden moments of the Self which could not be recognized outside the written one. When it is recognized – identified, the possibility of better understanding of the concepts of life and death which permeate being in everyday existence emerges. Theories of Sartre, Barthes, Levinas, Ricœur, Lefebvre and Moran give us, in different ways, the idea of possible „reading“ of everyday life, and better understanding of existential nature of man with the help of discourse. In the novel *Herzog* the hero's writing of letters is the confirmation of existence, the relation between humans, and, in (post)modern view of the world, we can recognize the tendency to confirm the existence by writing on life/death. In fact, the intention is to show how modern self seeks the way to reach the transcendental borders of the meaning of life through written word and the „chaos“ which inevitably occurs in discourse.

jelenaandrejic10@gmail.com

